Architectura Hungariae Vol.14. (2015) No.4. 139-153.

Újjáéledő hagyomány

Újraértelmezett formák a kortárs spanyol szakrális építészetben

Kóródy Anna Nóra

Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, Budapest

A tanulmány a szakrális terek mai szerepét vizsgálja Spanyolországban, ahol a nagy számban épülő, nemzetközi érdeklődésre is szert tett projektek áttekintésével kirajzolódnak a szakrális terek kortárs megjelenésére és mai használatára vonatkozó tendenciák. A megfigyelhető folyamatok három kulcsszó ('alkotás', 'átalakítás' és 'átértelmezés') köré rendezhetőek a helyi közösség igényeinek és az épített örökség adottságainak megfelelően. Az 'alkotás' a jellemzően külvárosi településrészek újonnan kiépített templomaira utal, amik már koncepciójukban is a mai funkcionális követelményeket és formai kifejezésmódot követik, az 'átalakítás' az átalakuló egyházközségek kortárs igényeire reflektál, az 'átértelmezés' pedig a funkciótlanná vált történeti szakrális terek új használatára vonatkozik. A tanulmány példákkal illusztrálja a három tervezési irányvonalat, bemutatva a szakrális rendeltetés hagyományos formáinak, tereinek mai továbbélési lehetőségeit, és azokat az építészeti eszközöket, amik a történeti folytonosság fenntartására irányulnak a kortárs társadalmi, műszaki és esztétikai igények kielégítése mellett.

Kulcsszavak: Spanyolország, kortárs építészet, szakrális építészet, közösség, történeti folytonosság

A szakrális építészet sajátos jellegének, többlet-jelentéstartamának köszönhetően lassan változó terület, a templomok építészeti formavilága, eszköztára más funkciókhoz képest kötöttebbnek tekinthető – a hozzájuk fűződő társadalmi-vallási igények azonban tagadhatatlanul formálódtak az idők folyamán. Az 1960-as évektől a II. Vatikáni Zsinat hozott markáns átalakulást a templomok liturgikus terét illetően, (1) túlmutatva a stilisztikai-anyaghasználati különbségeken; a 20. század második felétől Európában nyomon követhető szekularizációs társadalmi folyamatok pedig a már meglévő szakrális épületállomány további liturgikus használatát, annak fenntarthatóságát befolyásolták. A szakrális terek funkcióváltását, „újra-használatát" (2) a szakirodalom érzékeny kérdésként kezeli, (3) kiemelve a kulturális szimbólumok és a társadalmi elfogadottság fontosságát (4).

A tanulmányban vizsgált területen, Spanyolországban a szakrális építészet fejlődése (5) történelmi beágyazottságából fakadóan sajátos jellegzetességeket mutat: itt az egyház támogatását élvező tekintélyuralmi rendszer felbomlásával, az 1980-as évektől kezdve erősödtek fel a szekularizációs folyamatok, aminek hatása az ezredfordulóra az építészet területén is megfigyelhetővé vált. A liturgikus szerep csökkenésével a közösség- és identitásformáló feladatkör, a kulturális illetve turisztikai hasznosítás előtérbe kerülése rajzolódik ki. A tanulmány ezt a súlyponteltolódást illusztrálja új épületek és történeti épületek megújításainak elemzésével a 2000-es évekből. A válogatás egyaránt foglalkozik templomokkal és kolostorokkal, valamint ezek funkcióbővítő és funkcióváltó átalakításaival.

1. Alkotás a szakrális építészetben

1.1 Égre nyíló kereszt

A San Sebastian-i Jézus-templom (1. kép) környékét, az újonnan kiépült külvárosi negyedet heterogén építészeti karakter jellemzi, ezért a tervező, Rafael Moneo tömeg- és formaképzésben ibériai archetípusokhoz nyúl vissza, markáns tájékozódási pontot hozva létre – mind urbanisztikai, mind építészeti értelemben. A telepítés átveszi a környék kettős irányultságát: az alacsonyabb közösségi tér a környező tömbházas beépítés koordináta-rendszeréhez illeszkedik, míg a kiemelt tömegű templomhajó ettől enyhén elforgatva a csatlakozó park felé nyit.

Az épület masszív, fehér tömbje kifelé zárt kialakítású, a kiemelt pontokon megjelenő nyílások pedig fa zsalutáblákkal fedhetőek el. A zsalutáblák dekoratív kidolgozottsága a mór hagyományok belátást gátoló spalettáit idézi. A templomhajó indirekt megvilágításáról a falakat szegélyező felülvilágítók gondoskodnak, a felülvilágítók által közrefogott kereszt alakú, jellegzetes megjelenésű mennyezeti mező pedig lebegni látszik a templomtér felett. (A keltett illúzió Le Corbusier Ronchamp-i kápolnájával rokon, ahogy a falak teteje mentén megjelenő fénysáv könnyeddé teszi a mennyezetet.) A vakítóan fehér felületek és az additív kubusokból felépített formavilág a mediterrán építészet alapformáit jeleníti meg. A pinceszinten (következetesen a templom tömegétől függetlenül, a csatlakozó közösségi tér alatt) elhelyezett kereskedelmi funkció az egyetlen kontrasztos elem mind formai, mind funkcionális értelemben, de szükségességét a templom önfenntartó működésének biztosítása igazolja.

Rafael Moneo, aki a kortárs spanyol építészet meghatározó alakja elméleti és gyakorlati síkon is, egyértelműen állást foglalt amellett, hogy a vallási építészetben

(1) Guzsik Tamás: *Keresztény liturgiák építészete*. I. (Kézirat) Budapesti Műszaki Egyetem, Budapest 1987.
(2) Greenslade, Robert J – Saxon, Richard G: Historic Building Re-use. In: Markus, Thomas A. (ed.): *Building Conversion and Rehabilitation. Designing for Change in Building Use*. Butterworth&Co, London 1979. 164-176.
(3) Latham, Derek: *Creative Re-use of Buildings*. (Vols. 1-2). Donhead Publishing, Shaftesbury 2000. 82.
(4) Kyong Ahn, You: *Adaptive Reuse of Abandoned Historic Churches - Building Type and Public Perception*. (PhD Dissertation) Texas A&M University, College Station 2007. 37.
(5) Fernández Cobián, Esteban: *El espacio sagrado en la arquitectura española contemporánea*. COAG, Santiago de Compostela 2005.

paradigmaváltásra van szükség: elemzéseiben (6) végigkíséri a szakrális terek átalakulását a középkori misztikától kezdve a reneszánszban megjelenő közösségi térigényen át az egyéni vallásosság kortárs jelenségéig (7). Az általa felvázolt egymásra-hatás ennél a templomnál létrejöhetett az együttműködés a tervező és a helyi egyházközséget vezető atya között, olyan teret alakítva ki, ami hozzájárul a hívők hitéletének megéléséhez és kizár mindenfajta zavaró tényezőt. A tér, mint építészeti alkotás, letisztult formáinak segítségével minél inkább elszakad a hagyományos kötött jelentéstartalomtól, új fejlődési irányt adva a kortárs szakrális építészetnek.

1.2 Körbezárt szakralitás

A pamplonai Szent György-templom (2. kép) a környező városszövet szerves részévé vált a beépítés szerkesztővonalainak lekövetésével. Ez az illeszkedő magatartás alapvető fontosságú a mai templomok esetében, mivel az urbanisztikai közeg léptékének átvétele, a beolvadás közvetett módon a lelkipásztori tevékenység eredményességének egyik feltétele (8). Az épületegyüttes legjellegzetesebb eleme az a belső udvar, ami szétválasztja a közösségi tereket és a templomhajót. Ez az udvar egyszerre tölti be az előcsarnok, a találkozási pont és az utca illetve a templomtér között szűrőfelület szerepét, és párhuzamba állítható mind az ókeresztény templomok átriumával, mind a mediterrán háztípus zárt belső udvarával.

Az absztrakt, geometrikus formák zárt rendszere kizárja a környező forgalmas utak zaját és látványát, és lecsökkenti a klimatikus viszonyokból adódó erős direkt megvilágítást és hőterhelést is. A külső és belső falakat egységesen beborító beton burkolat monolit tömeg érzetét kelti, mintha a tereket egyetlen testből vágták volna ki. A nagyméretű egybefüggő falfelületeket a zsaluzat sajátos, vonalas mintázata tagolja. A földszint vonalában, egyfajta megkülönböztetett lábazatként a betont bizonyos szakaszokon felváltja a fa, de lamelláinak sűrű ritmusa a beton zsalumintáját folytatja. Az oltár felépítményei is ugyanezt a monolit tömbhatást fokozzák, a szigorú négyzethálós szerkesztésmódot csak a mennyezetről befüggesztett pontszerű lámpák lazítják fel. A templomhajót hátulról indirekten megvilágító falfelületen át a fény vékonyra vágott alabástrom táblákon keresztül szűrődik be – a középkori spanyol katedrálisok szűrt fényhatásait idézve (9). A szabályos szerkesztésű térrendszer szándéka szerint kiszakítja a látogatót a hektikus városi életritmusból, és az anyagon túli világ felé irányítja figyelmét.

(6) „Az építész, amikor templomot tervez, nem hagyatkozhat csupán a közösség hagyományos előképeire, hanem kísérletet kell tegyen egy saját nyelvezetű szakrális tér megfogalmazására." („The architect, facing the challenge of building a church or temple, cannot rely on a shared vision, but instead must risk offering his or her own version of sacred space.") Moneo, Rafael: Architecture as a Vehicle for Religious Experience. In: Cavarra Britton, Karla (ed.): *Constructing the Ineffable - Contemporary Sacred Architecture*. YSOA Yale School of Architecture, New Haven 2010. 159.
(7) Vukoszávlyev Zorán: Anyag és Csend. *Építés Építészettudomány* Vol.39. (2011) No.3-4. 243-255.
(8) García Lozano, Rafael Á: Templo y ciudad. La misión de la arquitectura religiosa contemporanea. in: Fernández Cobián, Esteban (ed.): *Arquitecturas de lo sagrado – Memoria y proyecto*. Netbiblo, Ourense 2009. 238.
(9) Fernández Cobián, Esteban: Egy ház - A pamplonai Szent György-templom, Spanyolország. *Octogon* 2010/10. 21-24.

1. kép. Iglesia de Iesu, San Sebastian, Spanyolország, 2008-2011. Építész: Rafael Moneo Forrás: http://www.rubenpb.com/portfolio/iglesia-iesu/

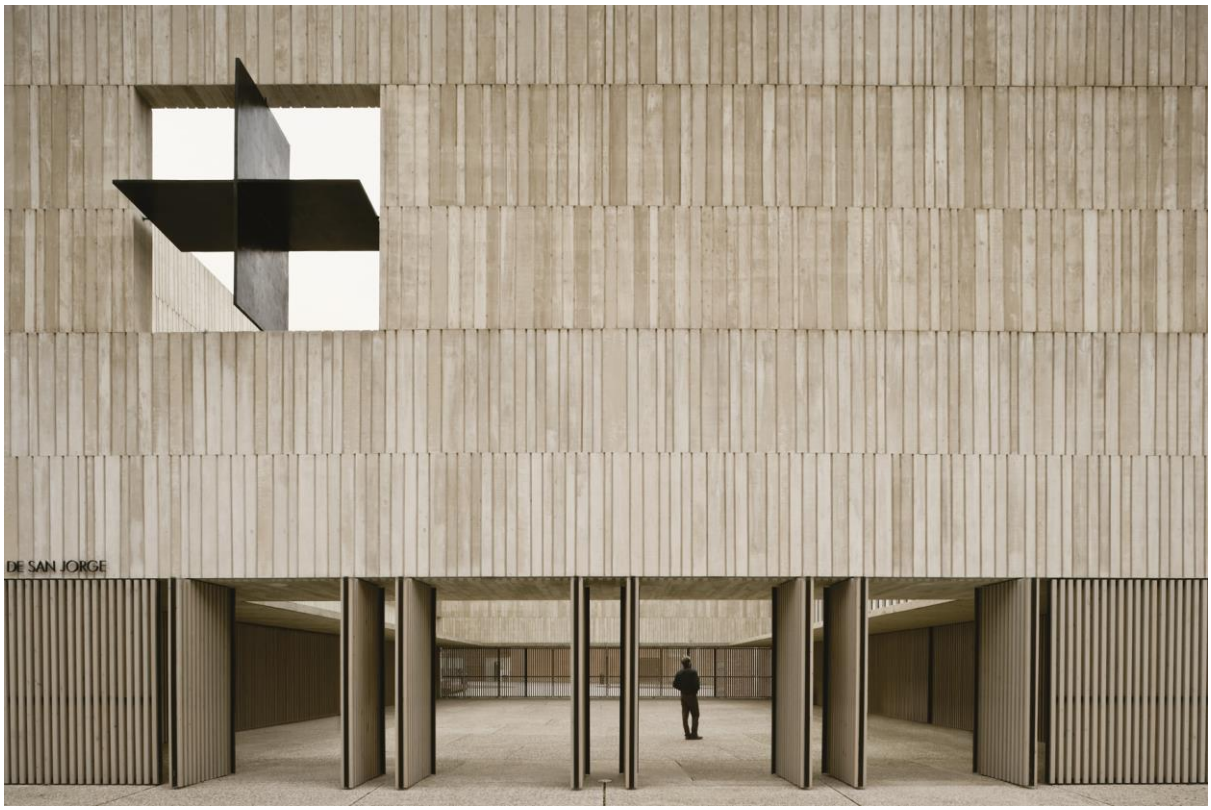

2. kép: Iglesia de San Jorge, Pamplona, Spanyolország, 2008. Építész: Tabuenca & Leache Forrás: http://upcommons.upc.edu/handle/2099/16328

1.3 A horizontalitás hangsúlya

Az alacsony, háromszögletű épülettömb, amelynek horizontális jellegét a homogén homlokzati kialakítás még jobban erősíti, első ránézésre nem kelti szakrális épület képzetét Ponferrada külvárosi részén (10). (3. kép) A Jópásztor plébániatemplom épületén csak az a hét tetőfelépítmény válik hangsúlyos elemmé, amik a belső indirekt világítását biztosítják. A laposan elnyúló tömeg kialakítása állásfoglalás a környék 18-20 szintes lakóépületeivel szemben: "Mivel a templom magassági értelemben nem tudna kiemelkedni, vízszintes kompozíciója különbözteti meg." (11)

A horizontális elrendezés egyúttal a helyi közösség és a templom, mint közösségi tér elsődlegességét is hangsúlyozza, ami a II. Vatikáni Zsinatot követően a szakrális terek használatában az átalakulás fő irányvonalát jelentette (12). A felülvilágító-tornyok háromszoros belmagassággal nyúlnak a templomtér fölé, de a kialakuló fény-árnyék kontraszt miatt a térbővület a belsőben nem érzékelhető, a felépítmények optikailag sík bevilágító felületként jelennek meg a belsőben is horizontális téraranyú templomhajó felett. Ugyancsak szakít a templomterek hagyományos szerkesztésmódjával a padló az oltár körül három irányban enyhén emelkedő vonalvezetésével, ami szakrális térben szokatlan módon, a kortárs igényekre felelve (a színházi nézőterekhez hasonlóan) jó látási viszonyokat biztosít a hátsó padsorok számára is.

Bizonyos archetipikus elemek viszont erős kötődést mutatnak az Ibériai-félsziget tradicionális építészetéhez: az egységes fehér színhasználat, illetve a kifelé zárt, csupán a belső udvar felé nyitó tömegképzés, ami falakkal körülzárt (a tervek szerint narancsfákkal mértani rendben beültetett) átriumával a spanyol szakrális hagyományra erős hatást gyakorló mecsetek narancsudvarát ('Patio de los Naranjos') idézi.

3. kép. Iglesia Parroquial de Buen Pastor, Ponferrada, Spanyolország, 2006-2010. Építész: Vicens & Ramos Forrás: http://static.panoramio.com/photos/original/35234995.jpg

(10) Iglesia del Buen Pastor. in: *ARQ XXI CYL. Arquitectura para el Siglo XXi en Castilla y León*. Ediciones Cálamo, Castilla y León 2013. 62.
(11) Vicens Hualde, Ignacio: Veinticinco anos de arquitectura reiligiosa. in: Fernández Cobián, Esteban (ed.): *Arquitecturas de lo sagrado – Memoria y proyecto*. Netbiblo, Ourense 2009. 88.
(12) Fernández Cobián, Esteban - della Longa, Girogio - Zahner, Walter - Vicens Hualde, Ignacio: Primera mesa rotunda - La liturgia como programa. In: Fernández Cobián, Esteban (ed.): *Arquitecturas de lo sagrado – Memoria y proyecto*. Netbiblo, Ourense 2009. 92-105.

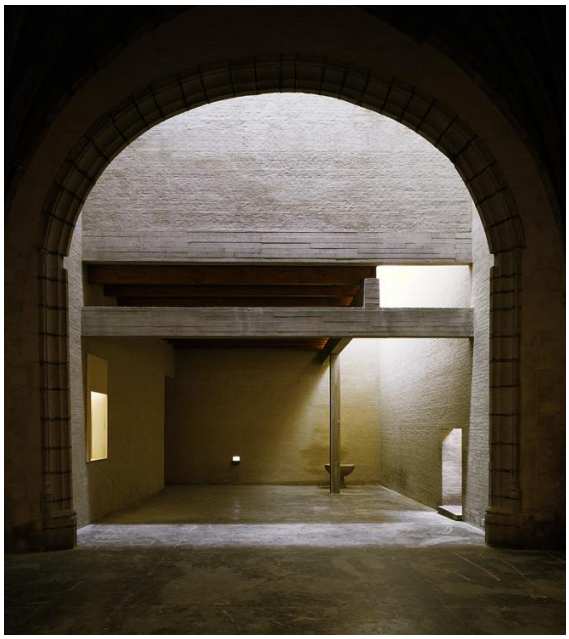

4. kép. Iglesia de San Lorenzo, Madrid-Valdemaqueda, Spanyolország, 1997-2001. Építész: José Ignacio Linazasoro Forrás: http://www.domusweb.it/it/architettura/2014/11/17/Linazasoro_la_ricerca_della_scala_appropriata.html

2. Átalakított szakrális terek

2.1 Újra-keretezett emlék

A 15-16. századból származó késő-gótikus Madrid-valdemaqueda-i Szent Lőrinc-templomból az ezredfordulóra csak a csillagboltozatos szentélyfej, valamint a déli homlokzat díszes reneszánsz bejárata maradt meg – a templom hajója az 1940-es években semmisült meg (13). (4. kép) A beavatkozás elsődleges célja a település szívében álló templomrom liturgikus használatának felélesztése volt, és az építész műemléki rekonstrukció helyett kortárs kiegészítés mellett döntött. Az új épülettömeg összefűzi a történeti elemeket: a gótikus szentélyt és a reneszánsz kaput, és a templom feltételezhető eredeti kontúrjának illetve tömegarányainak követése helyett kortárs kompozíciót hoz létre, lehetővé téve a tér szakrális használatát az új lefedés segítségével. A kortárs elem bizonyos pontokon utal a történeti tér szerkesztésmódjára: az összetett vasbeton födémszerkezet gerendái például az apszis boltozatának vállmagasságát követik, de a falsíkok az eredeti síktól visszahúzva a szentély szélességét folytatják, így a felszín alatt megmaradt alapfalak sértetlenek maradhattak. A déli kapu a síkváltás következtében az oldalfal elé került, állékonyságát a templomhajótól finoman elválasztott, szabadon álló hátfal biztosítja.

A szigorú szerkesztésű kortárs templomtér falán nem jelenik meg ablaknyílás, a bevilágításról indirekt módon egy hosszanti és egy keresztirányú felülvilágító sáv gondoskodik. A keresztirányú a szentélyt és a hajót választja szét vizuálisan, az északi oldalfal mellett húzódó hosszanti felülvilágító pedig asszimetriát hoz létre a geometrikus szerkesztésű térben. Ez a tömegformában is jelentkező asszimetria egyrészt a külső terep oldalirányú lejtésére reagál, másrészt pedig a belső térben hoz létre sajátos, kortárs hangulatot. Régi és új elemek mind a külső, mind a belső tekintetésben tisztán elválaszthatóak egymástól, mégis szerves egységet alkotnak, és méltó, hiteles keretet adnak a mai használatnak (14).

(13) Linazasoro, José Ignacio: Iglesia de San Lorenzo de Valdemaqueda. *On Diseño* Vol.223. (2001) No.6.
(14) Iglesia de Valdemaqueda. Madrid. *Arquitactura Viva Anuario ESPAÑA* Vol.87-88. (2001) No.I-IV.

2.2 Továbbfejtett örökség

A Vivar del Cid-i Klarissza zárda 2008-as átalakítása a beavatkozások minimalizálására törekedett az épület tereinek korszerűsítésekor (15). (5. kép) A zárda, ami évszázadok óta a klarissza rend használatában állt, az ezredfordulón számos szempontból nem felelt már meg a kortárs használati igényeknek, sem az akadálymentesség, sem a gépészet és az alapvető komfortkövetelmények szempontjából. Az új kiszolgáló funkciók és gépészet elhelyezése a történeti folytonosság figyelembevételével, a történeti térsorok logikájának megbontása nélkül történt. A bejárat melletti, eredetileg is a zárda látogatóinak fogadására szolgáló termet kis múzeummá alakították, a kiállítási tárgyak a történeti kőfalakat takaró, bútorszerű előtétfalakba süllyesztve, üvegezett tárolókban kaptak helyet.

5. kép. Convento de las Hermanas Clarisas, Vivar del Cid, 2007-2008. Építész: a3gm. Forrás: http://www.archdaily.mx/mx/609621/reforma-del-convento-de-las-hermanas-clarisas-a3gm-arquitectos

A látogatói útvonal és a nővérek közlekedési útvonalai egyaránt akadálymentesítve lettek: a középkori eredetű épület additív szerkesztettségéből és építéstörténetéből fakadó apró szintkülönbségeket és fellépéseket az eredeti padlóburkolat kőanyagával megegyező rámpák hidalják át. Az útvonalakat jelzőfény-szerűen az új padlóburkolatba rejtett spotlámpák kísérik – az álpadlós kialakítás lehetővé tette a gépészeti vezetékek elrejtését a történeti szerkezetek megbontása nélkül. A korszerűsítés keretében a nővérek szobái az épület szerkesztési ritmusához illeszkedően saját vizesblokkokkal egészültek ki. A megújítás kiterjedt a zárda előudvarára is, ahol a geometrikus szerkesztésű felületek a tervezett funkcióknak megfelelő térburkolatot kaptak, kijelölve az autós és gyalogos közlekedés, valamint a pihenés területeit. Az a3gm építésziroda beavatkozása – bár kortárs formanyelvet alkalmaz –, léptékével, anyaghasználatával és funkcionális elrendezésével is a történeti hagyományt folytatja.

(15) 'Reforma del Convento de las Hermanas Clarisas / a3gm arquitectos.' *Plataforma Arquitectura*, 2011.02.22. <http://www.plataformaarquitectura.cl/cl/609621/reforma-del-convento-de-las-hermanas-clarisas-a3gm-arquitectos> Utolsó megtekintés: 2015. 11. 30.

2.3 Variációk egy témára

A Regalado Szent Péterről elnevezett, Burgos melletti klarissza kolostor 2008 és 2011 között két átalakításon is átesett. (6. kép) Az első ütemben az ANTA Arquitectos építésziroda tervei alapján lefedésre került a zárda kerengőudvara, liturgikus célú használati teret hozva létre az épület szívében. A lefedést fa gerendarács alkotja, négyzetes felülvilágítókkal – a beavatkozás szellemiségében (mind szerkesztésmódjában, mind funkcionális értelemben) a történeti épülethez illeszkedik, azt fejti tovább.

A második ütemben a Reset Arquitectura tervezte bővítés – az előző ütemmel szemben – a kontraszt eszközét alkalmazta, amikor az alapvetően négyzetes szerkesztésű rendházhoz köríves elemekből álló új épületeket illesztett. A bővítést az egyre növekvő zarándokmozgalom indokolta, mivel a Regalado Szent Péter (16) sírjához érkező látogatók szállásigénye évről-évre egyre inkább meghaladta a rendelkezésre álló szobák számát. A bővítéssel a zarándokok részére nem csak lakó- és közösségi terek épültek, hanem egy külön templom is, ami lehetővé tette a monostorban élő szerzetesrend független, zavartalan szakrális életét a zsúfoltabb időszakokban is. Az új épített elemek, tájépítészeti eszközökkel kiegészülve, sajátos íves formavilláguknak köszönhetően egyfajta külön világként fogják körbe a monostort (17), és független jellegüket az eltérő anyaghasználat is erősíti – egyértelműen megkülönböztetve, elválasztva egymástól a látogatói és a szerzetesi zónát.

6. kép. Monasterio de la Aguilera, Burgos, Spanyolország, 2008-2011. Építész: ANTA Arquitectos / Reset Arquitectura. Forrás: http://upcommons.upc.edu/handle/2099/16441

(16) 15. századi spanyol szent
(17) Vukoszávlyev Zorán: Monostori tájkép körökkel - Jézus Közössége, La Aguilera monostor bővítése, Burgos, Spanyolország. In: *Octogon* 2011/4. 18-21.

2.4 Tájképi folytonosság

A 12. században alapított és évszázadok folyamán kiépült Poblet-kolostor a katalán szakrális építészet egyik kiemelkedő épületegyüttese, a középkori Aragónia királyainak temetkezési helye és az UNESCO világörökség része (18, 19). (7. kép) A kolostor 19. század során a szomszédos településsel együtt elnéptelenedett és pusztulásnak indult, a ciszterci rend csak a 20. században vette újra használatba. A felélénkülő kulturális turizmus kapcsán, az egyre növekvő látogatottságnak köszönhetően az ezredfordulón merült fel az igény új szállásépület építésére, aminek helyszínéül végül egy korábbi, már nagyrészt elpusztult szerzetesi vendégfogadó helyét választották. A szálló új épülettömbje magába foglalja az egykori fogadóhoz tartozó, román stílusú kápolna romjait is.

Az alkalmazott színek és anyagok (például a nagytáblás kő homlokzatburkolat), az additív tömegképzés, a nyílások mérete és szabályos szerkesztésmódja mind illeszkednek a történeti épületegyütteshez. A kőanyagot ugyanabból a közeli bányából szerezték be, ahonnan a kolostoregyüttes anyaga származtatható, és az új szárnyak traktusszélessége is a megőrzött épületmaradványok kontúrját követi, fejti tovább. A bővítés eredményeként létrejött szálló direkt formai utalások nélkül, a történeti építészeti eszközök kortárs átértelmezésével és a mai funkcionális igények teljeskörű kiszolgálásával a műemlék épületegyüttes szerves folytatásává tudott válni.

7. kép. Real Monasterio de Santa María de Poblet, Tarragona, Spanyolország, 2000-2010. Építész: Bayón Arquitectos Forrás: http://divisare.com/projects/138817-bayon-arquitectos-roland-halbe-www-rolandhalbe-de-hospederia-del-monasterio-de-poblet-tarragona

(18) Slessor, Catherine: Hospedería de Monastario de Poblet by Bayon Arquitectós, Catalonia, Spain. *The Architectural Review*. 2010.09.22. <http://www.architectural-review.com/today/hospedera-de-monastario-de-poblet-by-bayon-arquitects-catalonia-spain/8606121.fullarticle> Utolsó megtekintés: 2015. 11. 30.
(19) Bayón, Mariano: Hospedería en el Monasterio de Poblet. *On Diseño* Vol.317. (2011) No.2.

8. kép. Iglesia de Sant Francesc, Santpedor, Spanyolország, 2003-2011. Építész: David Closes Forrás: http://www.archdaily.com/251389/convent-de-sant-francesc

3. Szakrális terek átértelmezése

3.1 Kontrasztból szerkesztett egyensúly

A katalóniai Santpedorban található Szent Ferenc templom kortárs átalakítása a funkciót vesztett szakrális épületek kulturális célú hasznosításának jellegzetes példája (20). (8. kép) A hosszú ideje felhagyott, romos állapotú kolostoregyüttes templomát az első javaslatokkal szemben, lebontás helyett végül megőrizték, és kulturális központtá alakították. Az egymásra rétegződő történeti és kortárs elemek összetett építészeti kompozíciót hoznak létre: az új részek (lépcsők, kiszolgálóterek) funkcionálisan egészítik ki a régit, míg a régi elemek eszmei többletjelentéssel ruházzák fel az új rendeltetést. Így az épület műemléki öröksége a funkcióváltásnak és az új, aktív használatnak köszönhetően fenntarthatóvá, megőrizhetővé vált.

A beavatkozás egyik legnagyobb kihívása a templomhajó eredeti dimenzióinak és egységes térformájának megőrzése volt a szükséges kiszolgáló helyiségek elhelyezésével párhuzamosan – így az új helyiségek egy része (mint a mosdóblokk, vagy a földszintről az emeletre vezető lépcsőház) az eredeti épületkubuson kívülre, másik része pedig a mellékhajók emeleti szintjeire került. A homlokzaton megjelenő, vállaltan kortárs beton-üveg szerkezetek jellegzetes karaktert kölcsönöznek az épületnek, és felhívják a figyelmet a lezajlott átalakulásra. A multifunkciós közösségi tér és auditórium szerepét a felújított templomhajó tölti be, ami felett az egykori szentély felőli oldalon a beszakadt boltozatot nem állították helyre, hanem új tetőfelépítménnyel befedve felülvilágítóvá alakították át. A tervező a kőfalak sérüléseit és hiányosságait tudatosan nem pótolta – a nyersen hagyott felületeken át válik igazán átélhetővé, átérezhetővé az épület kora és terhelt múltja, és ez adja a tér különleges, mással össze nem téveszthető karakterét.

3.2 Újraírt hagyomány

A Piarista Kulturális Központ Madrid egyik legrégebbi városnegyedében, a Lavapiés-i Szent Ferenc-templom romjainak integrálásával jött létre. A beavatkozást a központi helyszínre való tekintettel nagy társadalmi érdeklődés kísérte. (9. kép) Az 1700-as években kiépült piarista templom és iskola a polgárháborúban jelentős sérüléseket szenvedett, az épületegyüttesből csak a négyezeti torony és a bejárati felépítmény maradt meg – a tervező ezeket foglalta bele a Kulturális Központ új épületébe (21). A hozzáadott kortárs elemek az új funkcionális követelményeknek megfelelően egészítik ki a régit, és csak utalnak a történeti térformákra. Az eredeti falfelületeken nem állították helyre a vakolatot, és az így kirajzolódó falazati struktúrához jól illeszkedik az új homlokzatok nyers téglaburkolata.

A templom terébe könyvtár került, ami a közösség számára megnyitott kulturális térként, visszafogott belsőépítészeti kialakításával a szakrális rendeltetés funkcionális hagyományait követi (22, 23). A templomhajó feletti, elpusztult boltozatot áttört fa álmennyezet jeleníti meg, a négyezeti torony – amit a kupola visszaépítése helyett jelenlegi, töredékes formájában fedtek le – felülvilágítóként működik. A projekt részeként az egykori templom mellett kortárs formában újjáépült az elpusztult iskola, ami csak tégla anyaghasználatával utal a történeti épületre, valamint megújult az épületegyüttes előtti tér (Plaza de Agustín Lara), ami a Kulturális Központ használatához szükséges felszín alatti parkolót rejti, és hozzájárult fél évszázad után a városszöveti folytonosság helyreállításához.

(20) Closes, David: Monasterio en Santpedor. *Arquitectura Viva* Vol.162. (2014) No.4. 44-49.
(21) Linazasoro, José Ignacio: *Evocando la Ruina. Sombras y Texturas. Centro Cultural en Lavapiés, Madrid.* DL, Madrid 2004.
(22) Fernández Cobián, Esteban: Pianta longitudinale vs. pianta centrale - Una lettura della Spagna. In: Della Longa, Giorgio (ed.): *Architettura e Liturgia nel Novecento 4. Esperienze europee a confronto*. Stella Edizioni, Venezia 2006. 15-19.
(23) A funkcionális hagyomány fogalmáról bővebben Cantacuzino, Sherban: *Nuevos usos para edificios antiguos*. Editorial Gustavo Gili, Barcelona 1979. 8.

9. kép. Centro Cultural Escuelas Pías, Madrid-Lavapiés, Spanyolország, 2004. Építész: José Ignacio Linazasoro. Forrás: http://divisare.com/projects/269678-jose-ignacio-linazasoro-miguel-de-guzman-centro-cultural-escuelas-pias-de-lavapies

4. Összegzés

A bemutatott kilenc épület a szakrális építészet kortárs megjelenési formáinak és mai átalakulási folyamatának gyakorlati példái. Az elmúlt évtizedek nyugat-európai társadalmi-kulturális változásai és a szakrális építészet súlypont-áthelyeződésének tendenciája kirajzolódik Spanyolország építészetében is: míg a 2000-es években az újonnan épülő templomok száma minimálisra csökkent, ezzel párhuzamosan egyre gyakoribbá váltak a szakrális épületeket érintő átalakításra illetve funkcióváltásra irányuló beavatkozások (24).

Új építések esetén az építészeti eszköztár jellemzően szabadon kezeli a szakrális építészet hagyományos formanyelvét, és kortárs átiratban jeleníti meg a szakrális terek archetipikus elemeit. A tanulmányban bemutatott példák is jól illusztrálják a klasszikus torony helyett monolitikus tömegként megfogalmazott felülvilágítók használatát; a belső udvar felé nyitó, kifelé zárt téri elrendezések pedig mind a kora-keresztény mintákkal, mind a mediterrán ház alaptípusával rokonságot hordoznak. Mind az új építések, mind az átalakítások körében egységesen megfigyelhető a funkciótársítás jelensége (multifunkciós közösségi tér, látogatóközpont, vendéglátás integrálása), ami elősegíti a közösségi használatot, és ezáltal a szakrális rendeltetés hosszú távon gazdaságos fenntarthatóságát. Az átalakítások elsődleges okai a kulturális (részben zarándok) turizmus térnyerésében keresendőek (ennek szélsőértéke a használaton kívül került szakrális terek kulturális „újra-használata”), de gyakori cél – különösen szerzetesi rendházak esetében – a lakhatási körülmények korszerűsítése is, ami lehetővé teszi a használat folytonosságát.

A tanulmány ezeket a funkcionális változásokat, valamint a hozzájuk köthető kortárs építészeti eszközöket mutatta be spanyolországi példák elemzésével, és a minimális kiegészítésektől a teljes átértelmezésig terjedő spektrum áttekintésével a szakrális építészet formai-használati átalakulásaira kívánja felhívni a figyelmet.

A cikk anyaga a Fiatal Kutatók és Doktoranduszok III. Nemzetközi Teológuskonferenciáján (Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, Budapest, 2012. 11. 02-04.) került bemutatásra. Az eredeti tanulmány nem jelent meg, ez az első hivatalos szerkesztett megjelenése.

Felhasznált irodalom

Bayón, Mariano: Hospedería en el Monasterio de Poblet. *On Diseño* Vol.317. (2011) No.2.

Cantacuzino, Sherban: *Nuevos usos para edificios antiguos*. Editorial Gustavo Gili, Barcelona 1979.

Closes, David: Monasterio en Santpedor. *Arquitectura Viva* Vol. 162. (2014) No. 4. 44-49.

Fernández Cobián, Esteban - Della Longa, Girogio - Zahner, Walter - Vicens Hualde, Ignacio: Primera mesa rotunda - La liturgia como programa. In: Fernández Cobián, Esteban (ed.): *Arquitecturas de lo sagrado – Memoria y proyecto*. Netbiblo, Ourense 2009. 92-105.

Fernández Cobián, Esteban: Egy ház - A pamplonai Szent György-templom, Spanyolország. *Octogon* 2010/10. 21-24.

Fernández Cobián, Esteban: *El espacio sagrado en la arquitectura española contemporánea*. COAG, Santiago de Compostela 2005.

Fernández Cobián, Esteban: Pianta longitudinale vs. pianta centrale - Una lettura della Spagna. In: Della Longa, Giorgio (ed.): *Architettura e Liturgia nel Novecento 4. Esperienze europee a confronto*. Stella Edizioni, Venezia 2006. 15-19.

(24) Padura, Manel (ed.): *Spain Architects. Rehabilitación*. Vol 1-2. Manel Padura, Barcelona 2005.

García Lozano, Rafael Á: Templo y ciudad. La misión de la arquitectura religiosa contemporanea. In: Fernández Cobián, Esteban (ed.): *Arquitecturas de lo sagrado – Memoria y proyecto*. Netbiblo, Ourense 2009.

Greenslade, Robert J – Saxon, Richard G: Historic Building Re-use. In: Markus, Thomas A. (ed.): *Building Conversion and Rehabilitation. Designing for Change in Building Use*. Butterworth&Co, London 1979.

Guzsik Tamás: *Keresztény liturgiák építészete*. Vol. I. (Kézirat) Budapesti Műszaki Egyetem, Budapest 1987.

Kyong Ahn, You: *Adaptive Reuse of Abandoned Historic Churches - Building Type and Public Perception*. (PhD Dissertation) Texas A&M University, College Station 2007.

Latham, Derek: *Creative Re-use of Buildings.* Vols. 1-2. Donhead Publishing, Shaftesbury 2000.

Linazasoro, José Ignacio: *Evocando la Ruina. Sombras y Texturas*. *Centro Cultural en Lavapiés, Madrid.* DL, Madrid 2004.

Linazasoro, José Ignacio: Iglesia de San Lorenzo de Valdemaqueda. *On Diseño* Vol.223. (2001) No.6.

Moneo, Rafael: Architecture as a Vehicle for Religious Experience. In: Cavarra Britton, Karla (ed.): *Constructing the Ineffable - Contemporary Sacred Architecture*. YSOA Yale School of Architecture, New Haven 2010. 159.

Padura, Manel (ed.): *Spain Architects. Rehabilitación*. Vol 1-2. Manel Padura, Barcelona 2005.

Slessor, Catherine: Hospedería de Monastario de Poblet by Bayon Arquitectós, Catalonia, Spain. *The Architectural Review*. 2010.09.22. <http://www.architectural-review.com/today/hospedera-de-monastario-de-poblet-by-bayon-arquitects-catalonia-spain/8606121.fullarticle> Utolsó megtekintés: 2015. 11. 30.

Vicens Hualde, Ignacio: Veinticinco anos de arquitectura reiligiosa. In: Fernández Cobián, Esteban (ed.): *Arquitecturas de lo sagrado – Memoria y proyecto*. Netbiblo, Ourense 2009. 88.

Vukoszávlyev Zorán: Anyag és Csend. *Építés Építészettudomány* Vol.39. (2011) No.3-4. 243-255.

Vukoszávlyev Zorán: Monostori tájkép körökkel - Jézus Közössége, La Aguilera monostor bővítése, Burgos, Spanyolország. *Octogon* 2011/4. 18-21.

'Iglesia de Valdemaqueda. Madrid.' *Arquitactura Viva Anuario ESPAÑA* Vol. 87-88. (2001) No. I-IV.

'Iglesia del Buen Pastor.' In: *ARQ XXI CYL. Arquitectura para el Siglo XXi en Castilla y León*. Ediciones Cálamo, Castilla y León 2013. 62.

'Reforma del Convento de las Hermanas Clarisas / a3gm arquitectos.' *Plataforma Arquitectura*, 2011.02.22. <http://www.plataformaarquitectura.cl/cl/609621/reforma-del-convento-de-las-hermanas-clarisas-a3gm-arquitectos> Utolsó megtekintés: 2015. 11. 30.